

enz.) bij Schor-
In verband
die toch ook
leermeester en
zich nu af, of
sprekend voor
en gebruik op
k leermeester

patiëring van
eraan gedacht
parallelie heeft
dialoogvorm is
irzel, en ande-
an gewijd, en
dooglitteratuur
el b.v. spreekt
gesprek vader
ato. Humanis-
aggen; precies
t wereldgelijk-
gemeen men-
voorzichtig uit-
eten, die mee-
tegen Schor-
meeneheid
erwaarloosd te
(velen zoeken
nspraken" tus-
in de psalmen
en te vinden.

ad" schrijft de
ns naam niet
het geval is):

i. Gereformeerde
gehouden over
e groote steden.
ken gezocht. In
Kerk daar zelf
ok een oorzaak,
eft, en die toch
G. Ch. Aalders,
te Amsterdam,
geschreven over
taal in Genesis
rs komt tot de
gewone dagen"
n" kunnen wor-
n" dagen, "werk-
a enkelen maat
e bepalen.
de van Dr Aal-
dijkste oorzaken
van de Kerk
gen".

ijk zijn instem-
ieven aan toe-
deren kant uit
en zeggen, dat
prof. Aalders
id, geweldheid,
laarom de kerk
en, als iemand
geet, doch de
s uit het door
ereleveerde ge-
duidelijk blijft
n Oog- en Oor-
en lopen zoo-
erlijk voor zijn
prof. Aalders
naar ik pas er
at zeggen, dan
u?
kind bij den
niet zoo dade

nen in de kerk
naam noemt
t de kerk.
leeren bij de
ontdekken. Als
artikelen (om-
leest dan, (pre-
bladzij, waarop
ders als kerke
dat daarmee
doeld wordt,
bekruipt hem
ulsman is voor
id. We citeren
met zwachtels
Leeuw op die
ad schrijft:

derbare geboorte.
dat feit te dis-
is, maakt de ge-
christenheid tot
zij niet de mythe
teering voor het
eloof? Neen;
ding verdedigt,

als hij in de kerk zich nog houdt aan de oude
woorden, maar daar eigenlijk niets meer van
aanvaardt.

Ik hoorde eens een hemelvaartsprek. De domi-
nee sprak terwille van zijn zelf-apologie drie heel
voorzichtige, maar voor den verstaander genoeg
zeggende, zinnestjes, waaruit zonneklaar was: hij
geloof niet, dat de Christus lichamelijk van de
aarde is heengegaan naar de plaats, die hemel
heet. De Christus-idee, wou hij eigenlijk zeggen,
had „zich verheerlijkt" in de kerk: hemelvaart.

Toen de man van deze drie zinnestjes voorspoedig
verloft was, ging hij lustig verder. Een drie kwar-
tier lang sprak hij ordinaarlijk over dien Chris-
tus, dien HIJ, die in den HEMEL woont, en „die"
ons vandaar zoo sterkt; en zoo verder. Natuur-
lijk begrepen de paar, die de drie zinnestjes hadden
doorzien, dat hij eigenlijk maar voor de leus het
had over een HIJ. De man had het toch eigenlijk
over een HET.

Wie eenmaal daarvoor oog heeft, die kan van
dat hoorenen in de „kerk" zoo beu worden, dat hij
eruit loopt. Al was het alleen maar om het god-
deloos geknoei met de taal. En dat doet dan nog
zoo graag wijsgeerig... Maar de wijsbegeerte ziet
tusschen „hij" en „het", tusschen een „persoon"
en een „gedachte", een „geestelijke kracht" toch
zeker wel onderscheid?

En nu mag „Woord en Geest" daverende woor-
den schrijven in navolging van het ethisch orgaan,
zijn kerkgangers zullen dezelfde ervaringen
opdoen. Als ze de boeken, waarmee ze gevoed
worden (de dialectische b.v.) maar eens met ernst
lezen, zullen ze zien, dat ook daar de maagdelijke
geboorte, het ledige graf, beleden worden naar den
klank, maar ontkend worden naar den zin.

Hun voorgangers houd ik nu bij hun woord. Dat
mag toch zeker nog? Welnu — als ik daarmee be-
gin in de week (hun pers) dan kan ik dat niet
meer des Zondags (hun preek).

Eros of agapè.

In het „Algemeen Weekblad" schrijft A. Hijnmans:

Enkeel gegeven het negatieve kuischheids-ideaal,
dat in consequentie tot de ascetische levenshouding
brengt, kunnen wij volkomen de meening van Ber-
diajew verstaan, dat het Nieuwe Testament het gezin
niet kan aanvaarden, omdat het de seksuele daad als
zondeval en als zonde van het geslacht veroordeelt.
Wonderlijk ondoordacht, wonderlijk ongereformeerd
doet ons dan aan de meening van een gereformeerd
medicus als Dupont, die in zijn boek over het huwelijk
kan schrijven, dat er in het paradijs geen zinnelijk-
heid was.

Ik heb het boek van dr Dupont niet bij de hand,
en kan dus niet controleeren, of de schrijver hier
diens meening trouw weergeeft. Het zou kunnen
zijn, dat dr Dupont onder „zinnelijkheid" iets an-
ders verstaat, dan de schrijver in het ethisch blad.
De seksuele drang kan m.i. in het paradijs niet
geloofend worden; is, gelijk elk ding, dat God
geschapen heeft, goed, en wordt thans geheiligd
door „het Woord Gods en het gebed". Het zou
me niet verwonderen, als dr Dupont zoo iets ook
bedoeld heeft. In dat geval beteekent zijn looch-
ning van de zinnelijkheid een ontkenning van een
„eros" (natuurlijke lust), die los zou staan van de
„agapè" (persoonlijke, geestelijke, in heel het
ambtsleven opgenomen liefde).

Nu is het eigenaardige, dat terwijl op de eene
pagina van het ethisch orgaan gepleit wordt voor
„de natuur" en haar recht (Calvin heeft hier niets
tegen), twee bladzijden verder in dit orgaan de
Overdenking van Roel Houwink toont, hoe niet de
ethische, maar alleen de calvinistische structuur
in dit geding de verbindingschakels tusschen „na-
tuur" en „ambt" in de agapè kan leggen. Roel
Houwink neemt geen bijbeltekst (op zijn standpunt
eerlijk) maar een woord van den „erotischen" (in
de „teligie", „erotiseerenden") mysticus Eckehart
als uitgangspunt. En hij schrijft dan:

Zuiver toch kan alleen onze liefde zijn, wanneer
zij is zonder waarom; wanneer zij niets dan liefde
is. In zijn „Cherubische Wandersmann" zegt Angelus
Silezius:

Die Ros' ist ohn warum, sie blühet, weil sie blühet,
Sie acht 't nicht ihrer selbst, fragt nicht, ob man sie
siehet.

Zoo moet ook onze liefde zijn: bloeiend, omdat zij
niet anders kan dan bloeien; niet achtend zichzelf
en bovenal: niet begerend te weten, of men haar
wel opmerkt. Hoe zelden is onze liefde zonder waarom!

Liefde zonder „waarom", daar krijgt ge den
„naieven" christenmenschen, dat is de „eros", die
zich losscheurt van de „agapè". Hem ziet Roel
Houwink nu in het „paradijs". Eros gesublimeerd
— het oude heidendom, dat ook mystieken meenam.
En nu zeg ik op mijn beurt: deze paradijs-teeke-
ning deugt niet. Als Hijnmans pleit voor de „na-
tuur", en Roel Houwink in den verkeerd-
boek zoekt naar de „genade", dan wijs ik op Cal-
vin, die ze beide verbond, die in de agapè den
vleesches- en de Geesteslust verbond in het para-
dijs, en ze terug vindt in den Zoon des menschen.
En ze ook van Hem ontvangt. Idelette, en een kom-
mentaar, die wachten hem beide. Hij drukt ze beide
aan zijn hart. En overwon Eckehart.

K. S.

LITERATUUR EN KUNST.

Dr J. Th. de Vissers Ideeën over kunst en schoonheid.

III. (Slot.)

De stelling, door Minister de Visser in zijn par-
lementaire redevoering van 28 Nov. 1919 bepleit,
dat „het christendom een beginsel van kosmische
beteekenis is, hetwelk zich heeft aan te passen
aan de toestanden van alle tijden en op alle ter-
reinen", lokte, aldus zei ik op het slot van het
vorige artikel, een debat uit, dat opzichzelf van
genoegzame beteekenis is om te worden gerele-
veerd, maar dat ook aanleiding werd tot een nieuw
betoog van den Minister, dat in ons verband van
belang is.

De heer Scheurer zette het debat in met te
zeggen: „Hoe ik sta tegenover de vraag, of het
tooneel een middel kan zijn tot verheffing van het
volk, daarover behoeft ik niet lang te spreken. Men
kan er zoo lang in het abstracte over theoretiseeren
als men wil, maar de werkelijkheid is, dat naar
mijn innige overtuiging het tooneel als zoodanig
niet kan leiden tot verheffing van het volk, in den
zin gelijk zooeven door den Minister van Onderwijs,
Kunsten en Wetenschappen is verklaard. Ik zou
een voorbeeld kunnen aanhalen van twee personen
van christelijken huize, die vertrokken zijn naar
groote steden en daar in aanraking zijn gekomen
met de schouwburgen, maar nu voor de kerk ver-
loren zijn. Ik heb zeer ernstig met die personen
gesproken en getracht hen van dien dwaalweg terug
te brengen, maar eenmaal op dien weg zijn zij
voor ons kerkelijk en religieus leven verloren...
De Minister heeft gezegd, dat het Christendom
zich moet aanpassen bij elke omstandigheid des
levens. Dat is een averechtsche stelling. Niet het
Christendom heeft zich aan te passen aan de men-
schen, maar de menschen hebben te buigen voor
God en Zijn Woord. Gaat men dus van de omge-
keerde stelling uit, dan is men op den dwaalweg.
Ten slotte moet ik opkomen tegen de verklaring
van den Minister, dat het tooneel ook dienstig zal
kunnen zijn voor de religieuze ontwikkeling van
het volk. Wanneer wij dien weg opgaan, geloof ik
dat wij meer en meer zullen komen in de breede
zone, waarin van Christelijke beginselen geen
sprake meer kan zijn".

De heer Schouten besloot een betoog (dat ver-
schillende detailspunten uit de rede van den Mi-
nister raakte), onder verwijzing naar de motie-
Kleerekoper, met te zeggen, dat „wat de Minister
doet eigenlijk practisch in overeenstemming is, niet
met wat hij wil en niet met zijn geloof, maar met
wat de linkerzijde wil".

De heer Van de Laar kwam op tegen 's Ministers
uitspraak over het kosmisch Christendom. „Kos-
misch Christendom beteekent alle levensterreinen
opeischen voor Christus. Dat doet de Minister niet;
hij eischt het tooneel niet op voor Christus, want
dan zou hij het Christelijk tooneel willen, neen, hij
eischt niet op, hij sluit aan. Hij wil met de beste
bedoeling een beetje christelijkheid, een beetje re-
ligie werpen in het tooneel; hij wil iets verbeteren,
maar hij eischt niet op voor Christus. Als men ten
slotte zegt — ik heb dat van den Minister met
eenige bevreemding gehoord — dat door deze
verbetering het tooneel het religieuze kan ver-
hoogen, dan komt men tot een ongeoorloofd com-
promis, dat in strijd is met het kosmisch Christen-
dom. Voorzeker, ik wil de belijning van het Chris-
tendom, maar ik wil ook, uitgaande van hetzelfde
beginsel, alles opeischen voor Christus, alles ter
eere Gods. En als ik die woorden, „ter eere Gods"
uitspreek, dan moet het mij van het hart, dat het
tooneel, doordat het een beetje staatsgeld zou
krijgen en dan hier en daar wat zou verbeteren,
toch geenszins ter verheerlijking Gods zal zijn".

Tegenover deze (en andere) bestrijders stelde
de Minister een laatste woord, dat nog eens weer
de zaak van de algemeen-principiële zijde bezag.
„De heer Scheurer", aldus Dr de Visser, „heeft
mijn uitspraak aangevochten, dat het Christelijk
beginsel zich moet aanpassen aan alle tijden en op
elk terrein zijn invloed moet doen gelden. De heer
Scheurer heeft het zoo opgevat — en daarom
bestreden — alsof het Christendom daarbij van
zijn kracht en wezen zou moeten inboeten tenge-
volge van de omstandigheden en de stroomingen,
die zich in den loop der tijden voordoen. Maar dat
is hoegenaamd mijn bedoeling niet geweest. Ik zal
een voorbeeld noemen om dit duidelijk te maken.
Gelijk het christelijk beginsel zich aanpast en in de
historie zich aangepast heeft aan alle staatkundige
vormen, zoo kan het zich ook aanpassen aan alle
sociale vormen e.d. die zich in de maatschappij
voordoen. Dat wil natuurlijk niet zeggen, dat het
christelijk beginsel daarom iets van zijn waarde
of wezen zou inboeten, maar dat het moet trachten,
zijn invloed ook op die wisselende omstandigheden
en vormen te doen gelden. Dat is wat ik bedoel
met de tegenstelling tusschen beginsel en stelsel...
Ik stel er dubbel prijs op, om mij omtrent de zaak
duidelijk uit te spreken, omdat ik allermint wil

geacht worden als Minister, ook maar in één enkel
opzicht mijn christelijk beginsel in het staatkundig
leven te verzwakken.

Dit klemte te meer na hetgeen de heer Van de
Laar heeft gezegd. Die geachte afgevaardigde zeide:
wat beteekent dat, een beetje goede dramatische
kunst te werpen in de over het algemeen slechte
tooneelkunst? Gij moet den Christus in den Staat
brengen en Hem prediken.

Ik zou op dat punt wel een debat met den heer
Van de Laar wenschen aan te gaan, omdat de
hoogheilige Naam, dien hij uitsprak, een zoo ge-
compliceerd beginsel in zich sluit, dat, wat hij ten
goede doet op een enkel gebied van kunst, wel
degelijk kan worden geacht te zijn een brengen
van Zijn heilige persoonlijkheid (het Kamerverslag
is in dezen passus, wegens misstelling onduidelijk;
waarschijnlijk is dit de reconstructie, T.). Hoewel
het hier geen theologisch gezelschap is, moet ik
aan het adres van den genoemden afgevaardigde
opmerken, dat wanneer wij zeggen den Christus
te prediken, wij niet alleen moeten denken aan de
twee groote werken, door Hem tot stand gebracht,
van onze verzoening en onze heiligmaking, maar
ook Zijn koningschap, krachtens hetwelk Hij in
alle porien niet alleen van het individueel leven,
maar ook voor het samenstel van het maatschap-
pelijk leven zijn invloed wil doen gelden.

Hoe het nu met deze zaak verder moge loopen¹⁾,
ik meen als Christelijk Minister mijn plicht te
hebben gedaan".

Dit ministeriële slotwoord over de tooneelsub-
sidie, gelegd naast de gegeven citaten in de vorige
artikelen en naast de uitspraak over de moderne
kunst in het algemeen, naar aanleiding van de
quaestie der monumentenzorg, geeft ons het beeld
dat we in deze artikelenreeks zochten, van Dr de
Vissers ideeën over kunst en schoonheid. Niet de
eigen visie is van dat beeld de eerste karakteris-
tiek, maar, zooals een ter zake kundige het uit-
drukte, „de reflex van receptiviteit en welwillend-
heid in waardeering". Verstaande de waardij van
de verschillende levensuitingen in de kunst voor
het publieke leven en door zijn welwillende per-
soonlijkheid waardeeringsgezind, trachtte hij, waar
hij kon, het goede en schoone te bevorderen, hief
hij zijn schild op over dat wat in discredit dreigde
te geraken en streefde naar een mogelijke verede-
ling en verheffing van de kunst in haar onderschei-
dene openbaringen. Waar hij die mogelijkheid niet
zag, ten aanzien h.v. van het modernistische streven
in bouw- en schilderkunst, was zijn afwijzing radi-
caal; waar hij haar wel zag, ging hij in zijn waar-
deering heel ver, verder zelfs dan velen oorbaar
achtten (men denke aan zijn huldiging van Cou-
perus bij diens 60sten verjaardag, aan zijn offi-
ciële vertegenwoordiging bij diens crematie, e.d.
feiten). De boven gegeven citaten waren in dat
opzicht zeer illustratief en het tegenwoord der de-
baters stelde de schaduwzijde van het ver-strek-
kende van die waardeering duidelijk in het licht.

De bron echter waaruit die waardeering ontsproot
was die van de christelijke appreciatie der kunst
als louterende, ideële kracht, als van God gegeven
vermogen der menschenziel om haar dichter te
brengen bij God. Zoo sprak Dr de Visser het uit in
de schoone rede, die hij hield bij gelegenheid van 't
Zilveren Feest der Chr. Oratoriumvereniging te
Amsterdam in 1931 en bij de onthulling van
Schoonderbeeks monument in de Groote Kerk te
Naarden in 1929. En in die zienswijze willen we
Dr de Visser dankbaar gedenken nu hij is heenge-
gaan. Want daarin heeft hij inderdaad voor het
kunstleven beteekenis gehad, wyl men gaarne naar
zijn woord luisterde en als regeeringman door dat
woord invloed oefende, ook op andersdenkenden.

C. T.

¹⁾ Die afloop is geweest de verwerping van de motie-
Kleerekoper, maar het aanvaarden van den begrotingspost
door den Minister voorgesteld.

„Rozenhof", door Idsardi.

Evenals de vorige maal kan ik de overblijvende
ruimte benutten, om een boek aan te kondigen, dat
niet de ruimte van een geheel artikel vergt, „Rozen-
hof" door Idsardi¹⁾. Dit lijvige boek (346 com-
pres gedrukte bladzijden groot) is het laatste werk
van den Auteur, die met zijn eenvoudige, christe-
lijke verhalen vele lezers aan zich verplicht heeft.
Literair werk is ook dit verhaal niet — 't was ook
noot de pretentie van den Schrijver dat hij lite-
rair werk gaf — maar een goed christelijk boek
is het wel, en alszoodanig wil ik het gaarne in deze
rubriek releveeren. De titel, ontleend aan den naam
van de Hervormde Pastorie op het Friesche dorpje,
dat plaats van handeling is, wijst uit, dat het ver-
haal een „familiegeschiedenis" is, maar dan in dien
zin, dat de dorpelingen, notabelen en eenvoudigen,
de familie vormen. De Hervormde Predikant, de
Gereformeerde dominee, de dorpsdokter, de wijk-
zuster, de bakker, de gediensstige van „Rozenhof"
en vele anderen zijn de optredende figuren en door
en met hen raken we in kennis met allerlei ver-
houding in het persoonlijke, zoowel als het dorps-
leven. De kleinigheden, het droeve en het blijde
komen naar voren (soms ook de gelukkige toevallig-

¹⁾ Uitg. J. H. Kolt, Kampen.